

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

"עם כלביא" - גיליון מיוחד

אתר העשרת האורניום במרחב נתנז

אתר ההעשרה הגדול באיראן.
אתר זה מתאים להעשרה לרמה צבאית.

מרחב תת-קרקעי
מכיל אולם העשרה תת-קרקעי
בעל מספר קומות ובו
צנטריפוגות, חרדי חשמל
ותשתיות תומכות ניספות.

מרכז דדו
לחשיבה צבאית
בין-תחומית

מאמרי הגיליון
זמינים לקריאה גם
באתר מרכז דדו

הגישה הצבאית של פגיעה במטרות ערך איראניות במלחמה רב־זירתית¹

תא"ל (מיל) ד"ר מאיר פינקל²

במסגרת מלחמה עתידית בלבנון, בה צה"ל יתמקד בהכרעת חזבאללה, ישנה אפשרות שאיראן תפעל באופן קינטי ישיר - ירי טק"ק וכטמ"מים על ישראל, כדי להסיט את צה"ל מהכרעה של בן חסותה. במצב כזה, יתכן שצה"ל יידרש לפעול ישירות נגד איראן. המאמר מציע כי הגישה המרכזית לשם כך תהיה תקיפה של מטרות ערך (מטרות שלטוניות) במטרה לכפות על איראן את הפסקת הירי על ישראל ולשמר את מרחב הפעולה הצבאי בלבנון נגד חזבאללה. גישה זו גם תמנע שחיקה שאינה חיונית של יכולות צה"ל ובה בעת תהווה ביטוי לעוצמה הצבאית של ישראל גם בעיני יתר השחקנים באזור ומחוצה לו.

מבוא

הדיון בשאלה כיצד לנצח את האויב, מעסיק את צה"ל באופן תמידי. בשנים האחרונות התחדד הוויכוח סביב מידת המרכזיות של מרכיבים שונים וגישות לחימה שונות ובהן מהלומה מערכתית באש (תשלובת מודיעין־אש), תמרון והגנה. הדיון היה בעיקר סביב השגת הניצחון במעגל ראשון, ופחות בהקשר מעגל שלישי. **מטרת המאמר** היא להאיר שתי נקודות החשובות לצרכי בניין הכוח של צה"ל והפעלתו, בדגש על מעגל שלישי, כבסיס לדיון עקרוני.

ראשית, בהיסטוריה הצבאית של ישראל ניתן לזהות שלוש גישות מרכזיות להפעלת הכוח (ולבניינו) בהקשרי מעגל ראשון: תמרון והעתקת המלחמה לשטח האויב (המוכרת כ"גישת התמרון"), תקיפת מטרות בהיקף נרחב (המוכרת כ"גישת השחיקה"). שתי גישות אלו נידונו לעייפה בשנים האחרונות, תוך טענה להעדפה נסתרת, או גלויה, להעדפת השנייה על הראשונה (ראו לדוגמה יום העיון במרכז

¹ הגרסה הדיגיטלית של המאמר פורסמה באתר מרכז דדו ב־1.4.23 (בין הקטבים, גיליון 39).

² תא"ל (מיל) ד"ר מאיר פינקל הוא ראש תחום מחקר במרכז דדו.

למחקרי ביטחון לאומי ב־2019 – התמרון היבשתי ככלי חיוני בביטחון הלאומי). גישה שלישית, הנגלית מתוך סדרת המבצעים בעזה בעשור וחצי האחרונים, היא גישה שבאה לידי ביטוי בהגנה חזקה בשילוב מרכיבים התקפיים מוגבלים, הנתפסת כמספקת כאשר מטרות העימות מוגבלות. יש סכנה כי היא "תזלוג" גם לזירות אחרות.

התפיסות הללו החליפו האחת את קודמתה בתהליכים ממושכים שלא תמיד לוו באמירות תפיסיות ברורות. תוך כדי החלפות פרדיגמטיות אלו, צצה מדי פעם גם גישה רביעית של תקיפת "מטרות ערך" – תקיפת מטרות שלטון ומטרות דואליות – אזרחיות בשימוש צבאי, שנתפסה כהשלמה לגישה המרכזית של אותה עת. החלק הראשון של המאמר יאפיין את הגישות כדי לאפשר דיון בהיר וממוקד בהן, כתשתית לקבלת החלטות לבניין הכוח למעגל ראשון.

שנית, בהקשר מעגל שלישי, ניסיון ליישם את גישת תקיפת המטרות שפותחה בהקשר מעגל ראשון – תקיפה בהיקף רחב – כגישה מרכזית גם למעגל שלישי תוך כדי מלחמה רחבת היקף בצפון, טומן בחובו אתגרים משאביים ומבצעיים. החלק השני של המאמר יציע כי נכון יהיה לפתח את גישת **לחימה מבוססת מטרות הערך** (תשתיות שלטון) כמרכיב המרכזי בהקשר מעגל שלישי, יחד עם מרכיב ההגנה, כאשר מלחמה בלבנון תתרחב גם ללחימה ישירה מול איראן.

המאמר הוא מאמר המשך למאמר העוסק באפיון מלחמה שלישית בלבנון, בו התמקדתי בחזבאללה וטענתי כי גם בתרחיש של מלחמה רב־זירתית, הכוללת מלחמה בלבנון, ירי מעזה, מהומות באיו"ש וירי איראני על ישראל, נכון יהיה להתמקד באויב הקרוב ורחב ההיקף – חזבאללה. ניצחון מכריע על חזבאללה ישפיע על שאר אויבי ישראל, ובמקרה זה על איראן, יותר מאשר פגיעה שאינה מכרעת גם בחזבאללה וגם באיראן (פינקל, 2022). מאמר זה יתמקד בשאלה הבאה: בהינתן מלחמה כוללת מול החזבאללה, מה יהיה נכון לעשות ישירות מול איראן, במידה וזו תפעל ישירות מול ישראל?

יהיו כאלה שיטענו שסבירותו של תרחיש כזה נמוכה, שכן חזבאללה נבנה כחזית קרובה לישראל כדי למנוע את הצורך האיראני בלחימה ישירה מול ישראל, ולכן איראן לא תתערב ישירות גם אם חזבאללה יעמוד בפני הכרעה. קשה לשפוט את הסבירות לכך, אך הנחת העבודה שלי היא, כי גם אם האינטרס הקר יהיה להימנע ממעורבות ישירה, היבטים אחרים כמו מחויבות על רקע דתי, אישי, או הצורך בהפגנת כוח מול קהל ידידותיה של איראן, יכולים לדחוף לכך.

עוד אציין, כי המאמר אינו מתמקד בתרחיש אחר, בו מטרותה של ישראל תהיה לפגוע במתקני הגרעין האיראניים, אם כי לא ניתן לשלול שישראל תנצל מצב של התערבות איראנית ישירה במלחמה ישראלית מול חזבאללה, כדי לתקוף מתקנים אלו. גם כאן, אם יגיבו האיראנים לתקיפה ישראלית של אתרי גרעין, נכון יהיה בשלב השני לפעול בגישת מטרות הערך.

השתנות הגישות בצה"ל בהקשר מעגל ראשון

שלוש הגישות המרכזיות בפעולה במעגל ראשון הן גישת העברת המלחמה לשטחו של האויב באמצעות תמרון; גישת השמדת האויב באמצעות תשלובת מודיעין ואש מנגד; גישת ההגנה הרב ממדית. הגישה הרביעית היא גישת מטרות הערך. לכאורה, שלוש הגישות הראשונות הן מרכיבים של תפיסה אחת, כוללת, לניצחון במעגל ראשון, כפי שהגדיר אותה הרמטכ"ל כוכבי (כוכבי, 2020, עמ' 7-10). בפועל, שני המרכיבים הראשונים מייצגים גישות מתחרות שהופכו לאורך השנים משלימות האחת לשנייה. השלישית, כפי שאטען, הפכה החל מתחילת העשור השני של המאה ה-12, כאשר מערכת כיפת ברזל נכנסה לפעולה, ממרכיב משלים לגישה העומדת בפני עצמה, במבצעים מוגבלי היקף בעזה.

גישת העברת המלחמה לשטחו של האויב באמצעות התמרון היתה מהקמת המדינה ועד סוף שנות ה-90 הגישה האסטרטגית המובילה להשגת ההישגים המדיניים שאותם מדינת ישראל היתה צריכה להשיג. סכנת הפלישה הערבית חייבה בראש ובראשונה להסיר את האיום (בין אם על הקרקע ובין אם מהממד האווירי) מהמדינה הקטנה בכול דרך, כבר בתחילת לחימה, לפני שנוצרה הכרעה בשדה הקרב. המענה הצבאי המרכזי לגישה זו היה התמרון ככזה שלא רק מגן על המדינה הקטנה אלא מסיר את האיום הקרקעי מהמדינה. ברמה האסטרטגית לגישה זו היתה חשיבות נוספת – אל מול כושר העמידה העודף של האויבים והחוסר בעומק אסטרטגי למדינת ישראל, נדרש היה כוח מחץ התקפי שיהרוס את מכונת המלחמה של האויב (הכרעה בשדה הקרב) ויביא באופן מהיר להפסקת הלחימה וחזרה לשגרה. באופן זה נמנעה מדינת ישראל מכניסה למלחמות התשה, בהן היא סבלה מנחיתות. זאת ועוד, היכולת לסיים במהרה את הלחימה נבעה גם מההנחה כי רצוי "לקבוע עובדות בשטח", מוקדם ככל הניתן במלחמה, לפני שהמעצמות יעצרו את צה"ל, עקב שיקוליהן.

גישה זו החלה להיות מאתגרת בעיקר אחרי מלחמת לבנון השנייה משלוש סיבות עיקריות: התפתחות האויב הלא מדינתי ורגישותו הנמוכה (לכאורה) לכיבוש שטח; נורמות בין לאומיות שמגבילות פעולה הכוללת כיבוש שטח, בעיקר כאשר הוא מאוכלס; מחיר הגישה גם בעלויות במשאבים וגם בנפגעים בלחימה בשטחים בנויים בהם קשה היה להביא לידי ביטוי את יתרון הכוח המתמרון.

גישת השחיקה באמצעות תשלובת המודיעין והאש מנגד, עברה שני גלגולים. כתוצאה מלקחי מלחמת יום הכיפורים החלה להתפתח גישה שניסתה לצמצם את יחסי השחיקה של קרבות שריון בשריון כפי שהיה במלחמה. הרעיון היה לייצר שדה קרב עמוק במקביל לקרב בחזית. פותחה יכולת השמדה מערכתית מנגד של רק"ם (פינקל, 2020, עמ' 255-272) והיא היוותה גישה משלימה לחיזוק גישת העברת המלחמה לשטחו של האויב ולהשמדתו באמצעות תמרון.

הגלגול השני החל מ-2006, כאשר צה"ל התמקד בלחימה בשטח בנוי. ההתפתחות

בתחום הספקי התקיפה – תיעוש הפגיעה בתשתיות ובפעילי אויב, קיבלה בשנים האחרונות את שם הקוד 'מהלומות באש' (כוכבי, 2020, עמ' 8). בסדרת מבצעים מוגבלים בעזה התפתחה יכולת זו לכדי גישה עצמאית המביאה תפוקה אסטרטגית בפני עצמה, אם כי היא בתהליך החלפה על ידי גישה אחרת שתואר מיד. גישה זו, המאפשרת לפעול ללא תמרון, על הנפגעים הכרוכים בו, נתפסת כמיטבית שכן היא מאפשרת חופש פעולה לדרג המדיני. כיום, היא מהווה את המרכיב המרכזי בתוכניות המלחמה של צה"ל מול החזבאללה.

גישת ההגנה הרב ממדית ככזו העומדת בפני עצמה, התפתחה בעשור וחצי האחרונים. ניצניה בלקחי מלחמת המפרץ הראשונה, עם התבררות איום הטק"ק על העורף. שם החלה להתפתח ההגנה נגד איומים מן האוויר, שעניינה מניעת פגיעה בעורף הישראלי ובשגרת חייו. מרכיבים מרכזיים במענה במסגרת גישה זו היו פיקוד העורף והקמת מערך ההגנה האקטיבית. אז, יכולת ההגנה נגד טק"ק היוותה את המרכיב המרכזי בהתמודדות עם האיום ממעגל שני.

לטענתי, הגישה הפכה מגורם משלים לגישה העומדת בפני עצמה בסדרת המבצעים בעזה, החל ממבצע "עמוד ענן" ב-2011, עת הופעלה לראשונה מערכת כיפת ברזל. היא הלכה והתפתחה דרך "צוק איתן" ב-2014 ל"שומר החומות" ב-2021. ניתן לתמצתה במילים הבאות – מזעור הנזק על העורף ופגיעה מוגבלת באויב, אך מספקת לצורך "סגירת" העימות מוקדם ככל הניתן. המאפיינים האופרטיביים שלה הם הגנה רב-ממדית בדגש על הגנה מפני תמ"ס, והגנה מפני חדירת אויב במנהרות, תוך הפעלת אש אווירית בהיקף מוגבל.

עדות למרכזיות ההגנה בעשור האחרון היא המעמד שהיא קיבלה בתפיסת הניצחון של הרמטכ"ל כוכבי – מעמד שווה ערך לתמרון ולמהלומות באש, אמנם כמרכיב בתפיסה כוללת ולא כגישה. אך לטענתי כאן, מדובר בגישה העומדת בפני עצמה. במבצעים מוגבלים, הגישה הזו מאפשרת חופש פעולה ניכר לדרג המדיני, ומונעת ממנו את הצורך לפנות לשתי הגישות הקודמות. יש להיזהר ממצב בו גישה זו תהפוך דומיננטית במלחמה שלישית בלבנון, שכן ממגוון סיבות שתוארו במאמרי הקודם (פינקל, 2022), אסור שהיא תהיה כזו. בהסתכלות היסטורית, כל גישה חדשה החלה כגישה תוספתית/משלימה לקודמתה ובהמשך הפכה לעצמאית – הן בהפעלת הכוח והן בבניינו. הדבר הוביל למספר תופעות:

- עם השנים הפכו הגישות להיות מוכרות על ידי הדרג המדיני בצורה אינטימית באשר לתפוקות האסטרטגיות שניתן להפיק מהן.
 - מערכת בניין הכוח הצבאית והלאומית התארגנה למולן בצורה שיטתית והמשיכה לייצר להם תנע ארוך טווח.
 - הגישות סבלו בראשית דרכן התנגדויות אופייניות לארגונים צבאיים שהם שמרנים מטבעם. התפתחותן הצריכה דחיפה של מפקדים בכירים לאורך זמן רב.
- אלו הן הגישות המובחנות אך ישנה אחת נוספת, סמויה, גישת מטרות הערך.

הגישה הסמויה מן העין - תקיפת מטרות ערך

תקיפת מטרות ערך - התיאוריה בעולם

הרעיונות של פעולה אווירית הפוגעת ישירות במדינת האויב - תעשייה, תשתיות תעבורה, תקשורת, מרכזי ממשלה, ו"רצון הלחימה של העם", תוך עקיפת שדה הקרב היבשתי, הועלו לראשונה בעשור השני והשלישי של המאה ה-20 על ידי הוגה הדעות הצבאי האיטלקי ג'וליו דואה ומקביליו הבריטיים והאמריקאים. דואה הציע כי תקיפה רחבה של חמשת המרכיבים שצוינו מעלה, יכולה להכריע מלחמה, ללא הצורך בקרבות יבשה עתירי אבדות שאפיינו את מלחמת העולם הראשונה. הניסיונות ליישם את גישתו של דואה במלחמת העולם השנייה, בהיקפים שונים, נכשלו כאשר נוסו על ידי הגרמנים בבליץ על לונדון, על ידי הבריטים והאמריקאים בהפצצות על גרמניה, ועל ידי האמריקאים בהפצצות על יפן, עד להטלת פצצות האטום (וגם כאן הקשר בין הטלת הפצצות לכניעת יפן מורכב יותר מתוצאות ההפצצות בלבד).

אחרי מלחמת העולם השנייה, ועם כניסת פצצות האטום לארסנל הכלים האמריקאי והסובייטי, קיבל הדיון התיאורטי על תקיפה מהאוויר הקשר חדש. מטרות "ערך" הוא מושג המהווה מרכיב בתיאוריה הצבאית הגרעינית שפותחה בארה"ב על ידי תיאורטיקנים כמו שלינג (שלינג, 1981) ואנשי הפנטגון תחת הנהגתו של שר ההגנה רוברט מקנמרה בשנות ה-60. המושג תקיפת מטרות ערך (Countervalue) התייחס לתקיפה גרעינית של ערים ומתקנים תעשייתיים, לעומת המושג תקיפת מטרות "כוח" (Counterforce) התייחס לתקיפה גרעינית של מתקני שיגור טילים גרעיניים, בסיסי מפציצים גרעיניים וכדומה. הסוגייה המרכזית היתה מה סוג המטרות שאיום בפגיעה בהן, ירתיע יותר את הסובייטים מפתחת מלחמה גרעינית.

האיזון בין שני המרכיבים עבר מספר תהפוכות לאורך שנות ה-60, ולא אפרט את כולן. אציין רק שכאשר הנשיא קנדי ושר ההגנה מקנמרה ביקשו לצמצם את המשאבים שיושקעו בפיתוח ורכש עוד טילים בליסטיים ומפציצים אסטרטגיים, כמות אותה חיל האוויר האמריקאי ביקש להגדיל במסגרת גישת תקיפת מטרות כוח (כיוון שהארסנל הגרעיני הסובייטי גדל כל העת), החליט מקנמרה על אימוץ גישת תקיפת מטרות הערך, שהתאפשרה על ידי כמות מצומצמת יותר של ראשי קרב גרעיניים, שהספיקו לפי החישובים להשמיד כשליש מאוכלוסיית ברית המועצות באמצעות תקיפת ערים (Correll, 2018).

יש לציין כי התיאוריה של הרתעה ושל שליטה בהסלמה התפתחו גם הן במסגרת אותו מאמץ אינטלקטואלי בהקשר לחימה גרעינית, ושני המושגים "גורר" בצה"ל, אך בהקשרים של לחימה קונבנציונאלית. ההצעה במאמר זה היא "לגייר" גם את מטרות הערך/כוח לצרכים הישראליים, למצב של לחימה קונבנציונאלית מול איראן, באופן שיפורט בהמשך.

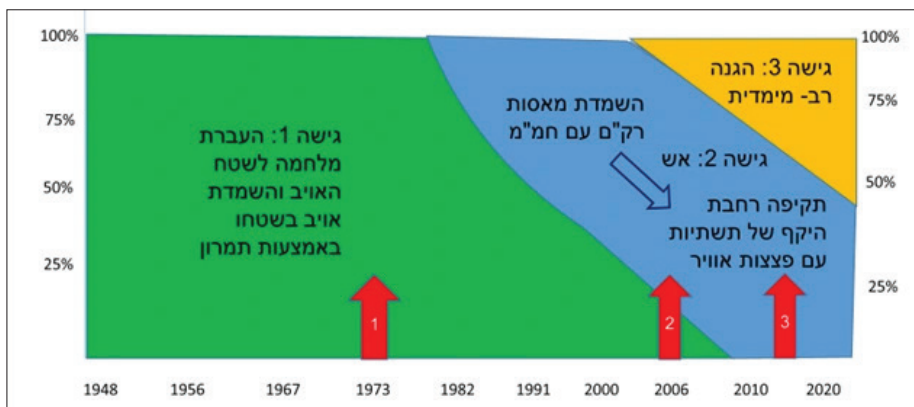
תקיפת מטרות ערך - היישום הישראלי

נטען כי גישת של תקיפה ממוקדת ערך, מהסוג הישראלי, התקיימה לצד כל שלוש הגישות: תמרון, מהלומה (תשלובת מודיעין ואש), והגנה, לאורך כל שנות קיומה של מדינת ישראל. עם זאת מעולם לא נוסתה בצורה מובחנת ומרכזית אלא אך ורק כגישה תוספתית. ניתן לזהות שני היבטים של יישום גישה זו.

הראשון הוא תקיפת מטרות שלטון במהלך מלחמות. דוגמה אחת היא תקיפת המטכ"ל הסורי בדמשק במלחמת יום הכיפורים (המטכ"ל הותקף כמטרה אסטרטגית, ולא לשם הצורך הצבאי של שיבוש הפו"ש הסורי). התקיפה בוצעה כאיתות לסורים, כי העורף הישראלי הוא "מחוץ לתחום", לאחר תקיפה סורית עם טילי פרוג ב־9 באוקטובר 1973 על בסיס רמת דוד (טיל אחד החטיא ופגע במרכז קיבוץ גבת) שדה תעופה מחניים וחפ"ק פיקוד הצפון בצפת.

במלחמת המפרץ ב־1991, במקביל לתכנונים לתקיפת הסקאדים במערב עיראק (מטרות כוח) נדונה גם תקיפת העיר בגדד (גולן, 2010). במלחמת לבנון השנייה ב־2006 תקיפת הדאח'יה היתה תקיפת מטרת ערך, וכך גם מה שקרוי מטרות "עוצם" במבצעים בעזה (רוחקס דומבה, 2019).

השני הוא פגיעה ממוקדת בבכירי ארגוני טרור, בעיקר בעזה. הצורך של ישראל במימוש גישה זו נועד לענות על הבעיות הייחודיות של ישראל מחד אך גם לעיתים מחוסר התוחלת של המאמצים בגישות האחרות. הפיתוח הישראלי של חיסול ממוקד של בכירים, כקטגוריה בפני עצמה התווסף למשפחת יעדי הערך הקלאסיים של תשתיות בעלות ערך אסטרטגי. גם תקיפת יעדי האיש וגם תקיפת מטרות דואליות והתשתיות לאומיות הם ניסיון להשיג הישגים בשדה הקרב שיש להם קשר ישיר עם הרמה האסטרטגית תוך עקיפת שדה הקרב הטקטי. רעיונות אלה קשורים לרעיון מבצעים מבוססי אפקטים (Effect Based Operations) שיובא לצה"ל מהצבא האמריקאי ועבר פיתוח תפיסתי צה"לי בתחילת העשור הראשון של המאה ה־21 (פינקל 2020, עמ' 287–316).

את השתנות הגישות ניתן לתאר בצורה גרפית בתרשים בעמוד ממול, שמתאר את החלפת הגישות לאורך השנים בהקשרי המענה למעגל ראשון. למרות שמסמכי התפיסה הצבאיים כמו מסמכי אסטרטגיית צה"ל ותפיסת הניצחון נותנים מעמד שווה, לכאורה, להגנה, תקיפה רחבה באש ותמרון, בפועל ההעדפה הנגלית בהפעלת הכוח ובבניינו היתה החל מסוף שנות ה־90 למבצעים באש, והחל מכניסת מערכת כיפת ברזל לפעולה ב־2011 ההעדפה הנגלית היא להגנה, כאשר האש היא מרכיב בירידה והתמרון נתפס כלא רלוונטי. החיצים האדומים מציינים אירועים ייחודיים שניתן לכללם תחת גישת תקיפת מטרות "ערך":

1. תקיפת המטכ"ל הסורי ב־1973.
2. רצונו של הרמטכ"ל חלוץ לתקף מטרות דואליות בלבנון, תקיפת הדאח'יה בביירות והפשיטה בבעלבכ - כולן ב־2006.
3. תקיפת מטרות "עוצם" במבצעים בעזה.

אבחון האתגר בהקשר מעגל שלישי

לאורך השנים המיקוד הישראלי בהקשר האיראני היה למול תוכנית הגרעין תוך חתירה לפגיעה וסיכול של התוכנית - מדינית ואף מוכנות לפעולה צבאית. רמת המוכנות השתנתה מאוד לאורך השנים. בנוסף, ישראל עסקה בפעילויות שונות מול איראן מתחת לסף המלחמה. כך, ישראל עסקה ונערכה מעט יחסית למצב של מלחמה רחבה מול איראן וצבאה, במקביל למלחמה בחזיתות אחרות, אשר גם בהן הביטוי המעשי הוא התמודדות צבאית ישירה עם היכולות האיראניות הקרובות (בראשן חזבאללה).

איראן היא מדינת ענק (אף ללא השלוחים), שהוכיחה יכולת התאוששות ועמידה הן במלחמה ממושכת מול עיראק והן למול סנקציות אמריקניות נרחבות לאורך שנים. איראן אף בנתה את יכולותיה הצבאיות באופן שיאפשר שרידות ולחימה לאורך זמן. לנוכח זאת מלחמה עם איראן עלולה להביא למלחמת התשה, בטווחים רחוקים. במצב זה החלופות שיש למדינת ישראל אינן מתחום ההכרעה, ומבוססות על הגנה ועל תקיפה באש שעקב הטווח, מוגבלת בהיקפה ובאורך הזמן שניתן לבצעה, ביחס ליכולות התקיפה במעגל ראשון.

במילים אחרות, תקיפה מערכתית רחבת היקף ויישום גישה של הכרעה באמצעות אש מנגד נגד מדינת ענק שיכולת ההתאוששות ההיסטורית שלה מעידה על עומק אסטרטגי גדול משמעותית מזה של ישראל, יכולות לייצר מצב התשתי מתמשך שכדי למנוע אותו בגישות הקיימות תצטרך מדינת ישראל להקים כוח עצום (פנטסטי) בגודלו, לקיימו אך ורק לייעוד זה, וגודלו לא בהכרח יבטיח את המענה. זאת, מאחר ולאיראן יש יתרון מובנה ביצירת יתירות למערכים הצבאיים שלה בתוך עצמם וביניהם (כך למשל יתירות מערך הטק"ק ההולך ומתפתח בתוך עצמו במקביל להתפתחות מערך הכטמ"ם ארוך הטווח). במובן זה המלחמה במעגל שלישי

תהיה במאפיינים אחרים לחלוטין מבחינה אסטרטגית-אופרטיבית ממלחמה במעגל ראשון, בשל אתגר המרחק, הגודל ויכולת ההתאוששות של איראן.

בין לחימה מבוססת תקיפת מטרות ערך לתקיפת מטרות כוח

הבעיה שמאובחנת כאן, שכיום, בבואו לפתח יכולת פעולה ישירה נגד איראן במסגרת מלחמה רבזירתית (שעיקרה לטענתי, צריך להיות בלבנון), צה"ל עלול "להעתיק" לזירה זו את גישת המהלומה באש (תשלובת מודיעין ואש) למול מטרות כוח (צבאיות) שהיא מרכיב מרכזי בתפיסת הניצחון למעגל ראשון.

הבעיה – יישום גישה כזו אל מול גודל המדינה האיראנית והמרחק שלה מישראל מחייב השקעות עתק שהן אפשריות, אך יהיו להן משמעותיות על פיתוח יכולות אחרות למעגל ראשון. בנוסף, עולה השאלה האם גישה זו תוביל לעצירת המלחמה והאם תספיק בכדי לייצר מאזן אסטרטגי חיובי ביום שאחרי, גם בהנחה כי ההתמודדות תהיה רב-זירתית ותביא לפגיעה רחבה בישראל.

מרכיב מערך ההגנה על דורותיו השונים הוא מרכיב חשוב ותקף. עם זאת, המרכיב ההתקפי צריך להישען על גישה אחרת, לפיה יש לאמץ לצרכי לחימה במעגל שלישי במסגרת מלחמה את גישת תקיפת מטרות הערך כגישה המרכזית, יחד עם גישת ההגנה. גם כאן תידרש השקעת משאבים ניכרת, אך סיכוייה להצלחה אסטרטגית גבוהים יותר.

כיצד מוצע כי מלחמה עתידית מעין זו תראה (בזירת המעגל השלישי, תוך כדי לחימה להכרעת החזבאללה), ומה יוגדר כהישג מוצלח?

תקיפת מטרות ערך תהיה הקרנת עוצמה ישראלית תוך כדי מלחמה עצימה בלבנון. לדוגמה – תקיפת מבני שלטון בטהראן והריסתם. השילוב של הרס מבנים כאלו ומטוסים החגים מעל שמי איראן הינה מספקת לטענתי כמענה הולם לירי טק"ק על ישראל, באופן זה תצמצם ישראל את הא-סימטריה הנובעת מגודל השטח והאוכלוסייה האיראנית.

יש לציין כי על היכולת להיות קצרה בזמן הפעולה, עצמאית ובעלת יכולת חזרתית.

- הגנה חזקה – צמצום היזק לישראל ויכולת התמודדות עם היבטים התשתיים שישראל עלולה להיגרר אליהם.

- תקיפת מטרות כוח (כאילוץ – לדוגמה – מערכי הגנ"א) המשרתות את תקיפת מטרות הערך.

כאמור מעלה, גם אם העימות יתחיל בתקיפה ישראלית של מתקני הגרעין והאיראנים יגיבו לכך בירי על ישראל, מוצע כי ישראל תפעל בגישת מטרות הערך. טענה חשובה נוספת היא, שהגם שלישראל יש כיום יכולת תקיפה רחבה יחסית באיראן, התועלת הנוספת של תקיפת מטרות, מעבר למטרות ערך שלטוניות, כמו תקיפת תשתיות לאומיות דואליות או תשתיות צבאיות (מטרות כוח), תהיה קטנה, עקב הסיבות תוארו מעלה לגבי אופי המדינה האיראנית. במילים אחרות, ניתן

לתקוף יותר מאשר המינימום ההכרחי המוצע כאן, אך למרות זאת לא כדאי לעשות זאת.

תקיפת מטרות ערך אמורה לשרת מספר תכליות בתרחיש המתואר. התכלית הראשונה והחשובה ביותר היא לכפות (מלשון אכיפה) על איראן להפסיק את הירי על ישראל. במילים אחרות, לתחס את אופי התמיכה שמעניקה איראן לחזבאללה תוך כדי מלחמה, מתוך הבנה כי לא ניתן יהיה לגדוע את כל היבטי תמיכה לארגון. התכלית השנייה היא שימור מרחב הפעולה של צה"ל בלבנון נגד חזבאללה. ברקע לכך ההבנה, כי התקפות איראניות נגד יעדים ישראלים (צבאיים ואזרחיים) בהכרח יסיטו את תשומת הלב של מקבלי ההחלטות ואת חלק ממשאבי צה"ל אשר עדיף שימשיכו בתרחיש זה להיות ממוקדים בהכרעת חזבאללה. בנוסף, הפגיעה במטרות ערך באיראן עשויה גם לשרת את דימויה האזורי של ישראל כמעצמה צבאית ובכך לחזק את נכסיותה בעיני ידידותיה ולהרתיע את יריבותיה.

בה בעת, הגישה המוצעת גם מגלמת סיכונים. הסיכון המרכזי הוא שאיראן תפרש באופן מוטעה את הפעולה הישראלית כניסיון לפגוע ביציבות המשטר או כעלבון מערבי שלא ניתן להבליג עליו.³

בנסיבות כאלה, לא רק שהתקיפה של מטרות ערך לא תכפה ריסון, אלא תוביל את איראן להרחיב את פעילותה ההתקפית נגד ישראל. דרך אפשרית למנוע את חוסר ההבנה האיראני היא באמצעות תזמון של מסרים מלווים לפעילות הישראלית המסבירים את ההיגיון העומד מאחוריהם. סיכון נוסף הכרוך בגישה הוא שהפגיעה ביעדים שאינם צבאיים באיראן תשחק את הלגיטימיות הישראלית ותצמצם לכן את חופש הפעולה הצבאי שלה.

מדוע הלחימה ממוקדת ערך במעגל שלישי חשובה גם בהקשר מעגל ראשון?

בעיותיה של ישראל אינן רק איראן, אלא גם בעיות אקוטיות וחמורות לא פחות במעגל ראשון. בעת הנוכחית ובעתיד הנראה לעין, מדינת ישראל לא תוכל לנקוט גישת מלחמה ממוקדת־ערך במעגל ראשון כגישה מובילה. עניין זה נובע מהרבה סיבות. די להבהיר שתיים מהם:

- תוחלת אסטרטגית – הצרכים של מדינת ישראל במעגל ראשון הם אכיפה משמעותית של הסדרים ביטחוניים הנובעים מיחסי כוחות הנוטים בבירור לצד הישראלי אותם ניתן להשיג רק לאחר פגיעה משמעותית ביכולתו הצבאית של האויב.

³ את הקושי להבין את ההתנהגות האיראנית ניתן לראות במהלך "מלחמת הערים" בפברואר-אפריל 1988 במסגרת מלחמת איראן-עיראק. תקיפת טהראן בטילים עיראקיים ארוכי טווח (סה"כ 189 טילים בשני שלבים) שכוננו לאזורי מגורים, הפתיעה את האיראנים וגרמה להתרוקנות העיר מתושביה (עיר של 8 מיליון תושבים). עם זאת, תקיפת טהראן לא גרמה להפסקת התקיפות האיראניות על בגדד ועל ערים נוספות. (מלובני, 2009, 392-395). ביולי 1988 החליט חומייני על הפסקת המלחמה, ככל הנראה בשל כישלונות לוחמת היבשה.

• סוגיית הלגיטימציה – תקיפת מטרות ערך במדינות כושלות נתפסת כלא לגיטימית.

אך גם בעיות מעגל שלישי אינן תקפות למעגל ראשון, ומדינת ישראל לא תוכל לקיים כוח ביטחוני משמעותי הכולל יכולת תמרון רחב היקף, מהלומה (תשלובת מודיעין ואש), והגנה נגד תמ"ס בהיקפים מספקים להשגת הישג אסטרטגי משמעותי, אם תתמקד בהגדלת יכולת התקיפה במעגל שלישי מעבר ליכולת הקיימת כיום.

דווקא הבנה זו יכולה לחזק את ההבדלים בין בניין הכוח למעגלים השונים ולמקד אותו ואף יותר. גישת הלחימה הממוקדת ערך במעגל שלישי יכולה להתכנס בכלכלת בניין הכוח של מדינת ישראל ולהשיג את התוחלת האסטרטגית הייחודית הנדרשת מתקיפה באיראן במסגרת מלחמה רב-זירתית שמוקדה בלבנון, תוך צמצום הסיכון מכניסה להתשה אסטרטגית ואפשרות לאכיפת הסכמים בינלאומיים מרסנים.

המלצות

ראשית, הנכחת ארבעת הגישות היא חשובה כשלעצמה כדי לאפשר למנהיגות הצבאית והמדינית לדון בצורה מושכלת בהשקעות המשאבים הלאומיים והצבאיים לקיום היכולות העומדות בבסיס גישות אלו, ביחס לתפוקות האסטרטגיות הנדרשות. כל ארבעת הגישות נדרשות, לתרחישי עימות השונים מולם מתמודדת מדינת ישראל, ונטישה של אחת מהגישות הללו עלולה להוביל לחוסר איזון במערכת המבצעית.

שנית, מוצע לשקול כי הגישות המרכזיות במעגל שלישי, תוך כדי מלחמה בלבנון, או אחרי תקיפה של הגרעין, יהיו גישת תקיפת מטרות הערך וגישת ההגנה. יישום גישות אלה זו יאפשר להחזיק בו זמנית יכולת הכרעה במעגל ראשון, ויכולת תקיפה בעלת משמעות במעגל שלישי. יתרה מכך, מוצע כי הגם שיש כיום יכולת לתקוף באיראן בהיקף רחב (לדוגמה – תשתיות לאומיות דואליות), התועלת בכך תהיה שולית ביחס לתקיפת מטרות ערך. החרג הוא תקיפת מתקני הגרעין, לה ערך העומד בפני עצמו. הנושא מצריך דיון פנימי בצה"ל ואחר כך דיון צבאי-מדיני. חיוני לעשותו במהרה כדי לקבל החלטות מושכלות בבניין הכוח למעגל שלישי.

סיכום

המאמר הציג שתי טענות. הראשונה – שתי הגישות ה"קלאסיות" להפעלת כוח – תמרון ושחיקה (וביטוין האופרטיבי – תמרון יבשתי ומהלומה באש), וגם הגישה של הגנה רב-ממדית שהתפתחה כעומדת בפני עצמה במבצעים מוגבלים בעזה, הן גישות נוכחות בשיח הצבאי. הכרה בקיום הגישה השלישית חשוב, שכן יש להיזהר מהעתקתה מעזה ללבנון. בראיה של עימות מול איראן במסגרת מלחמה רב-זירתית בה על צה"ל הוטל להכריע את חזבאללה, מוצעת גישה רביעית – גישת מטרות הערך. גישה זו התפתחה במלחמה הקרה בארה"ב בהקשר תקיפה גרעינית, ויש לה ביטויים ספוראדיים במלחמות ישראל.

הטענה השנייה היא כי גישת מטרות הערך מציעה הישג מספק מול איראן במסגרת מלחמה רב־זירתית (תוך בידוד נושא מתקני הגרעין) שהוא – הוכחת יכולתו של צה"ל לתקוף מטרות שלטון בטהראן תוך כדי הכרעת הזרוע הקדמית של איראן באזור – חזבאללה. אם יוכרע חזבאללה, לא נדרש לעשות באיראן מעבר לכך. אם ישראל תשקיע מאמץ יתר בתקיפה בהיקפים רחבים באיראן (מעבר ליכולתה כיום שהיא כבר יכולת רחבה), יש סכנה להטיה בבניין הכוח שבעת מבחן תביא לקשיים בהכרעה בלבנון.

אסור שמלחמה שלישית בלבנון תסתיים במצב שבו גם חזבאללה לא הוכרע, שכן בהינתן יכולתה של איראן לספוג גם היקפי תקיפה גדולים, מצב כזה יהיה גרוע לישראל. מיקוד בניין הכוח בהכרעת חזבאללה ויישום גישה של תקיפת מטרות ערך באיראן, יאפשרו כאמור לכפות עליה את הפסקת הירי נגד ישראל ולשמר את חופש הפעולה הצבאי הדרוש להכרעת חזבאללה.⁴

⁴ המחבר מודה על הערותיהם החשובות לאלוף ד"ר יעקב בנג'ו, ראש אג"ת; לסא"ל ע', ראש תחום תכנון המערכה בחה"א; לאל"ם א' ולסא"ל נ' מחטיבת המחקר באמ"ן.

רשימת המקורות

- גולן, שמעון (ינואר 2010). **מלחמת המפרץ 1991 - זיונים בתוכניות המבצעיות**. אמצ'-תוה"ד/ המחלקה להיסטוריה.
- כוכבי, אביב (יוני 2020). "הקדמת הרמטכ"ל". **בין הקטבים** גיליון 28-30, עמ' 7-10.
- מלובני, פסח (2009). **מלחמות בבל החדשה**. מערכות.
- פינקל, מאיר (2020). **המטכ"ל - כיצד הוא לומד, מתכנן ומתארגן**. מערכות.
- פינקל, מאיר (6 בדצמבר 2022). "תיאום ציפיות: מהו ניצחון במלחמת לבנון הבאה ומהו מחירו?". **בין הקטבים**, תוכן מקוון.
- רוחקס דומבה, עמי (29 במרץ 2019). "תכירו: מטרות עוצם". **ישראל דיפנס**.
- שלינג, תומאס (1981). **חימוש והשפעה**. מערכות.
- מערכת המכון (21 בנובמבר 2019). "סיכום יום העיון 'התמרון היבשתי ככלי חיוני בביטחון הלאומי'". **המכון למחקרי ביטחון לאומי**.
- Correll, John (2018). *The Making of MAD. Air and Space Forces*.